MONITOR
Na R. P. 1776.
Nro: VIII.
Dnia 27. Stycznia.

Quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, malitia ipsa maximam partem veneni ſui bibit.

Seneca, Epiſt. 82.

POkazaliśmy iuż w tym piśmie tygodniowym naturę człowieka y rożne iego ſtany, dowiedliśmy iż iakimkolwiek ſpoſobem y pod iakimkolwiek kſztałtem uważemy układ natury ludzkiey, nigdy nie może człowiek dopełnić ſwego przeznaczenia, ani wydoſkonalić władz ſwoich y talentow, ani doſtąpić prawdzi-

wdziwego uſzczęśliwienia, y zgodzić go z ſzczęśliwością ſobie podobnych, tylko przez śrzodek rozumu, tak że pierwſze iego powinno bydź ſtaranie obiaśnić ſwoy rozum, radzić ſię go y za iego iść radami: że rozum go naucza, iż ſą rzeczy ktore mu przyſtoią, á inne ktore mu nie ſłużą; że pierwſze nie przyſtoią mu wſzyſtkie zarowno, ani iednymże ſpoſobem: że powinien więc ſprawiedliwą czynić rożnicę między dobrym á złym, dla rozrządzenia tak ſwych poſtępkow pewnym ſwoim rozſądkiem: że prawdziwe ſzczęście nie może bydź zaſadzone na rzeczach nie zgadzaiących ſię z naturą iego y ſtanem; y że na koniec iako przyſzłość nie powinna mniey wchodzić pod iego baczność, iak czas teraźnieyſzy y przeſzły, tak nie doſyć mu ieſt na tym do beśpiecznego doſtąpienia ſzczęśliwości, uważać po proſtu to, co ſię dobrego lub złego znayduie w każdey ſprawie ninieyſzey, ale potrzeba ieſzcze przywodząc ſobie na pamięć przeſzłość,

zważać

zważać także y przyszłość, ażeby pomiarkowawszy wszystko razem, obaczyć iakie z tąd ma bydź postanowienie w trwałości wszelkiey naszego iestestwa. Y te to są prawdy iasno iuż od nas przedtym okazane, że zaś Prawa naturalne są tylko następnością tych prawd pierwotnych, ztąd się pokazuie, że maią koniecznie á to same przez się bardzo wielkie do szczęśliwości naszey wpływanie. Jakoż czyliż można powatpiwać o tym, obaczywszy że iedyny sposob odkrycia początkow tych prawd, iest nayprzod poznanie natury y stanu ludzkiego, á potym wynalezienie tego, co służy nayistotniey do iego wydoskonalenia y szczęśliwości.

Y to co się okazuie tak iasno y tak dobrze bydź ułożone w sposobie rozumowania, iest niezbite przez samo doświadczenie. Widziemy w rzeczy samey powszechnie, że cnota, to iest zachowanie Praw naturalnych, iest sama przez się źrzodłem wewnętrznego ukontentowania, y przez swoie skutki

ieſt nieſkończenie użyteczną, bądź każdemu w ſzczegulności człowiekowi, bądź w powſzechności całemu ſpołeczeńſtwu ludzkiemu, á wyſtępek przeciwnę zawſze ma ſkutki.

Wſzyſtko to albowiem, co ieſt przeciwnego światłu rozumu y ſumnienia, procz ſekretnego obrzydzenia, nie może nigdy wymuſić approbacyi u naſzego umyſłu, y ſamego tylko ſmutku y zawſtydzenia ieſt nam przyczyną. Serce rani ſię wyobrażeniem ſamym wyſtępku, y iego wſpomnienie zawſze ieſt ſmutne y pełne gorzkości. Przeciwnie wſzelka zgodność z prawym rozumem, ieſt ſtanem porządku y doſkonałości, ktory umyſł potwierdza, takim bowiem ieſteśmy utworzeni ſpoſobem, iż dobra ſprawa ieſt dla nas źrzodłem ſekretney radości y iey wſpomnienie ieſt nam zawſze roſkoſzne. Jakoż w prawdzie ſamey coż bydź może ſłodszego dla kogo, iako gdy może ſam ſobie dać świadectwo, że ieſt tym, czym bydź powinien, że to czyni co czynić

powi-

powinien był rozumnie, y co ieſt nay-bardziey zgadzaiącego ſię z naturalnym naſzym przeznaczeniem? Wſzakże to wſzyſtko, co ieſt naturalnego, ieſt miłe, wſzyſtko to co ieſt w porządku, czyni zadoſyć naſzemu ukontentowaniu.

Oprocz tego wewnętrznego początku radości, ktory ſię znayduie naturalnie przywiązany do dopełnienia praw naturalnych, widziemy że to dopełnianie wydaie y powierzchownie wſzyſtkie dobre owoce. To zmierza do zachowania zdrowia naſzego y przedłużenia dni naſzych: To ćwiczy y udoſkonala wſzyſtkie władze duszy naſzey; to nas czyni ſposobnemi do pracy y wſzelkich powinności domowego y publicznego życia, to ubeśpiecza dobre użycie y trwałość wſzyſtkich dobr naszych; to oddala niezmierną nieſzczęść naſzych liczbę, á te łagodzi, ktorych nie może oddalić; to ściąga nam ſzacunek, ufność y ſprzyianie wſzyſtkich innych ludzi, zkąd

wypły-

wypływaią niewymowne w społeczności życia naszego słodyczy, y wielkie pomocy do szczęśliwego zamysłow naszych skutku. Uważ na czym zasadza się bespieczeństwo powszechne, spokoyność familii, uszczęśliwienie Stanow, y naywiększe dobro każdego w szczegulności człowieka, ieżeli nie na wielkich Religii, wstrzemięźliwości, wstydu, dobroczynności, sprawiedliwości y dotrzymania wiary prawidłach. A zkąd pochodzą przeciwnie bezrządy, y większa część nieszczęść, ktore wzruszaią społeczność, lub mięszaią szczęśliwość człowieka? ieżeli nie z zapomnienia o tychże prawidłach.

Oprocz niespokoyności y wstydu ktore złączone są za zwyczay z bezrządnemi obyczaiami, występek ciągnie ieszcze za sobą tłum nieszczęść powierzchownych, iako to osłabienie ciała y umysłu, choroby y przypadki nieszczęsne, częstokroć ubostwo y nędzę, błędy, ispki gwałtowne y niebespieczne, zamięszki domowe, nieprzyiaźni, boiaźni, wzdrygania się ustawiczne, osławienia, kary, wzgardy, nienawiść, y co ich iest następnością, tysiączne przeciwności w przedsięwziętych zamysłach. Bardzo dobrze dawny ieden Autor powiedział: *że złość ludzka wypiia sama większą iadu swoiego połowę.*

Przystępuiąc do szczegulnieyszych okoliczności w materyi tak wielkiey wagi, mowię, że iest rzecz widoczna, iż naylepsze środki do dostąpienia tego duszy pokoiu y ukontentowania umysłu, wchodzącego koniecznie do układu prawdziwey szczęśliwości, są te: Częste y wezwyczaione rozmyślanie nieskończonych Naywyższego Jestestwa doskonałości, ktore stworzyło świat przez swoią wszechmocność, ktore nim rządzi nieskończo-

ną swoią mądrością, y ktore ustawicznie iest zabawne świadczeniem dobrodzieystw swoim stworzeniom, rozmyślanie, ktore tak żywe może czynić na sercach y umysłach naszych wyrażenia, aby ie napełniało uczuciem naywyższey czci y miłości ku niemu. Dobre zażywanie wszystkich naszych władz y dzielności na ten iedynie koniec y zamierzenie, do ktorego ie natura prowadzi pospolicie, y na poddanie żądz naszych y namiętności, pod władzę prawego rozumu. Jakoż ktoż może powątpiwać, ażeby wstrzemięźliwość, ktora nas naucza pomiernego dobr tego świata zażycia y roskoszy życia bez przestąpienia granic nam przepisanych od zdrowego rozumu y prostey natury, nie była naypewnieyszym y nayprostszym śrzodkiem do utrzymania mocy y zdrowia ciała naszego? Coż nad to iest właściwszego do utrzymania pokoiu y porządku na świecie, y do nabycia dobra publicznego y powszechney szczęśliwości dla narodu ludzkiego, iako przywodzenie do skutku sprawiedliwości y dobroczynności powszechney? nie masz żadnego ruchu fizycznego, żadney czynności geometryczney, ktoraby nad te naturalnieyszy okazała swoy skutek. Gdyby więc wszyscy ludzie byli prawdziwie cnotliwi, to iest, gdyby pilne czynili usiłowania do zachowania prawideł słuszności, y do statecznego uiszczania się w swoich powinnościach, słowem gdyby się starali uprzedzać mądrym postępowaniem sobie y zgadzaiącym się z ustawami oświeconego rozumu, nędze y nieszczęśliwości, ktore za zwyczay rodzą się, z liczby nieskończoney tych występkow y głupstw, za ktore tak często winnemi się czynią; ta wielka prawda, o ktorey mowiemy, stałaby się niezbita.

tą. Skutek uprawdziłby ią widocznie, y ludzie poznaliby przez doświadczenie, że ćwiczenie ſię w cnocie, y zachowanie iey, ieſt naywłaściwszym śrzodkiem do uſzczęśliwienia świata.

Coż ieſt przeciwnie, coby bardziey napełniało duſzę niepokoiem, ſmutkiem y zamięszaniem, iako wzgarda Boga, zaniedbanie powinności, ktore wynikaią z tego, ktory z nim mamy związku, złe zażycie władz y dzielności dusz naszych, pożądliwości nasze bezrządne, gwałtowne y wyuzdane namiętności? Coż ieſt coby bardziey mięſzało zdrowie ciała, y podawało go na wielkie boleści y ſłabości, iako niewſtrzemięźliwość? Coż ieſt na koniec coby było okropnieyszego ſpołeczności, y napełniało ią większemi nieſzczęśliwościami y nędzą, iako nieſprawiedliwość, zdrada, gwałt, uciemiężenie, woyna, burzenie, morderſtwa, zdzierſtwo y okrutność. Pokazuie ſię więc oczywiście że początkowa wszyſtkich rzeczy uſtawa y ich naturalny porządek dąży iawnie do rozrożnienia w powszechności cnoty od wyſtępku, kładąc tak znaczną rożnicę między ſkutkami pierwszey y drugiego.